

MİL-QARABAĞ BÖLGƏSİNDƏ "MİL-QARABAĞ" CİNSLİ QOYUNLARIN DAMAZLIQ KİMİ SATILMASI, BALA VERMƏSİ VƏ SÜD MƏHSULDARLIĞI

T.H.SADIQOV

AKTN Abşeron Heyvandarlıq Təcrübə stansiyası

Məqalədə Mil-Qarabağ bölgəsində yüksək məhsuldar yerli iqlim şəraitinə uyğunlaşa bilən yağılquyruq, yarımqaba yunlu ətlik, yunluq və südlük istiqamətində yetişdirilən "Mil-Qarabağ" qoyun cinsinin damazlıq kimi bölgənin ayrı-ayrı Kəndli-Fermer qoyunçuluq fermalarına satılmasından, bala verməsindən və süd məhsuldarlığından bəhs edilir. Uzun illər apardığım elmi-tədqiqat işləri məqalədə öz əksini tapmışdır.

Açar sözlər: Qoyunların damazlıq kimi satılması, bala verməsi və süd məhsuldarlığı

Respublikamızda yüngül sənayenin, xüsusilə də xalçaçılıq sənayesinin durmadan inkişaf etdirilməsi ilə əlaqədar olaraq yarımqaba və qaba növ yun xammalına və əhalinin ucuz və tez yetişən ət məhsuluna olan tələbatının ildən-ilə artması, qaba və yarımqaba yunlu tez yetişən qoyun cinslərinin Özəl Kəndli-Fermer qoyunçuluq təsərrüfatlarında inkişaf etdirilməsinə geniş yer verilməsi qarşıya bir məqsəd kimi qoyulmuşdur.

Müasir Kəndli-Fermer təsərrüfatlarının inkişaf etdirildiyi dövrdə bu sahənin inkişaf etdirilməsi daha böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Ak. M.F.İvanov Qoyunçuluq (1947.s.405) yazırdı;

-Yağılquyruq qoyunlar yerli ekstremal iqlim şəraitinə yüksək səviyyədə uyğunlaşır, acliğa, susuzluğa, yarıtmaz pis qulluq şəraitinə qeyri-adi dözümlü-lüyü, möhkəmliyi və.s. ilə fərqlənirlər. Bununla belə hər cürə ağır şəraitdə onlar özünün bioloji təsərrüfat əhəmiyyətli tez-yetişkənlik, ətlik, piylik və.s. keyfiyyətlərini itirmirlər (1).

Yeni yaradılmış yarımqaba yunlu krosbred tipli Mil-Qarabağ qoyunları ətlik, yunluq və südlük istiqamətli olmaqla yüksək məhsuldarlığı, yununun keyfiyyəti, iri bədənli yaxşı ətlik forması, böyük həcmli yağılquyruq, ağır çəkili olması, tez-yetişkənliyi, ekiz bala vermə polekstrikiyi (25-35%), ekstremal köçəri dağ-aran iqlim şəraitinə dözümlülüyü və bir çox başqa bioloji, faydalı təsərrüfat xüsusiyyətləri ilə əcdadlarından, eləcə də digər yerli qoyun cinslərindən öz üstünlükləri ilə fərqlənirlər (2).

Məlumdur ki, Mil-Qarabağ (eləcə də Qarabağ və Qaradolaq) qoyun cinsi əsasən Mil-Qarabağ bölgəsində, xüsusilə də Ağcabədi, Beylaqan, İmişli və onların ətraf rayonların Kəndli-Fermer qoyunçuluq fermalarında yetişdirilir.

İş proqramına və təqvim planına uyğun olaraq mən 2011-ci ildən Mil-Qarabağ qoyun cinsi üzərində elmi-tədqiqat, seleksiya və damazlıq işlərini Bey-

laqan rayonunun Kəndli-Fermer özəl damazlıq qoyunçuluq fermalarında aparıram (3).

Qoyunların damazlıq kimi satılması. Elmi-tədqiqat, seleksiya və damazlıq işlərinin aparılmasında əsas məqsəd müstəqil Respublikamızın bu gününün tələbinə cavab verən qoyun cinslərinin baş sayının çoxaldılması, onun ət, yun, süd, bala vermə və.s. qabiliyyətini artırmaqla yanaşı onun potensial imkanlarını üzə çıxarmaq, nəsilə möhkəmləndirmək, məhsuldarlıq keyfiyyətini yüksəltmək, ən yüksək məhsuldar damazlıq qoyunların seçilməsi, taylaşdırılması yolu ilə damazlıq balalar alıb sürülərin təmiri və satılıq üçün yetişdirməklə Mil-Qarabağ cinsli qoyunların genoloji tipini təkmilləşdirməklə reproduktor sürü massivlərini yaratmaqdır (4).

Məlumdur ki, qoyunlar damazlıq kimi satıldıqda bazar qiymətindən təxminən 1,5-2,0 dəfə baha qiymətə satılır ki, bu da qoyunçuluq təsərrüfatlarının rentabelliğini yüksəldir, Fermerlərin gəlirini isə artırır.

Apardığım elmi-tədqiqat, seleksiya və damazlıq işləri nəticəsində Ağcabədi, İmişli və Beylaqan rayonlarının özəl qoyunçuluq fermalarında 70-min başdan çox Mil-Qarabağ cinsinə mənsub qoyunlar yetişdirilir, saxlanılır. Mil-Qarabağ qoyunları Respublikamızda yetişdirilən digər qoyun cinslərinin cins tərkibinin yaxşılaşdırılmasında geniş surətdə istifadə olunur.

Süd məhsuldarlığı. Aparılmış elmi-tədqiqat işləri nəticəsində məlum olmuşdur ki, yağılquyruq qoyunlar yerli şəraitə yüksək səviyyədə uyğunlaşır, acliğa, yarıtmaz pis qulluq şəraitinə qeyri-adi dözümlülüyü ilə fərqlənirlər. Onlar hər cürə pis yemləmə, bəsləmə və saxlama şəraitində özlərinin ətlik, piylik və südlük keyfiyyətlərini itirmirlər. Yağılquyruq qoyunların bu müstəsna xüsusiyyətləri onları digər qoyun cinsləri arasında çox üstün və qiymətli edir.

Məlumdur ki, Azərbaycanda yetişdirilən qoyun cinsləri ilə müqayisədə Mil-Qarabağ qoyun cinsi

Cədvəl-1
Təcrübə apardığım özəl damazlıq qoyunçuluq fermalarından qoyunlar damazlıq kimi satılmışdır (başla).

Fermalar illər	M.Şah	Fikrət	Gülşən	Elçin	Mehdi	Dədəş	Vaqif	Yekun
2011	352	70	126	210	320	30	98	1206
2012	-	-	352	240	250	215	102	1159
2013	-	-	400	200	400	300	150	1450
2014	-	-	-	-	400	300	170	870
2015	-	-	-	-	400	300	200	900
2016	-	-	-	-	500	300	240	1040
2017	-	-	-	-	-	320	210	530
2018	-	-	-	-	-	500	250	750
2019	-	-	-	-	-	450	300	750

Cədvəl-2.
Təcrübə apardığım özəl damazlıq qoyunçuluq fermalarında qoyunların bala vermə məhsuldarlığı (başla).

Fermalar illər	M.Şah	Fikrət	Gülşən	Elçin	Mehdi	Dədəş	Vaqif	Yekun
2011	130	115	116	115	114	110	113	
2012	120	-	101	107	107	102	120	
2013	-	-	78	122	130	112	120	
2014	-	-	-	-	106	109	124	
2015	-	-	-	-	104	110	124	
2016	-	-	-	-	108	112	124	
2017	-	-	-	-	-	125	124	
2018	-	-	-	-	-	125	126	
2019	-	-	-	-	-	135	132	

bala vermə məhsuldarlığına görə onların hamısından öz üstünlüyü ilə fərqlənir. Belə ki, Mil-Qarabağ qoyunları adi örüş-otlaq şəraitdə hər 100 baş ana qoyundan 120-125 baş quzu verdiyi halda, yemlənməsi, bəslənməsi və saxlanması Zoobaytar qaydalarına uyğun olaraq təşkil olunduqda orta hesabla hər 100 baş ana qoyundan 130-140 baş quzu alınmasını mümkün edir. Belə ki, Mil-Qarabağ qoyunlarının həm ekiz bala vermə qabiliyyəti çoxdur, həm də Mil-Qarabağ düzündə, Muğan-Salyan və aran Şirvan bölgələrində qoyunların yemlənməsi, bəslənməsi və saxlanması Zoobaytar qaydalarına uyğun olaraq təşkil olunduqda qoyunlar 2-ildə üç dəfə bala verə bilirlər.

Qarabağ və onun populyasiyaları olan Qaradolaq və Mil-Qarabağ qoyun cinsləri Azərbaycanda yetişdirilən qoyun cinsləri içərisində yeganə qoyun cinsidir ki, yaxşı yemləmə, bəsləmə və saxlama şəraitində həm ekiz bala vermə polestrikliliyi 30-35%-ə çatır, eyni zamanda iki ildə üç dəfə bala vermə qabiliyyətinə malik olurlar. Bundan əlavə Qarabağ və onun populyasiyaları olan Qaradolaq və Mil-Qarabağ qoyunları yaxşı yemləmə, bəsləmə və saxlama şəraitində ilin bütün fəsilərində həvəsə gəlmə qabiliyyətinə malikdirlər (5).

Mil-Qarabağ qoyunları özlərinin süd məhsuldarlığı ilə də digər qoyun cinslərindən fərqlənirlər. Belə ki, Mil-Qarabağ qoyunları yemlənməsindən, bəslən-

məsindən və saxlanmasından, eləcə də ilin fəsilindən və laktasiya aylarından asılı olaraq gün ərzində təxminən 0,3-1,3 kq süd verirlər. Südünün yağlılığı isə orta hesabla 7,6 % təşkil edir. Onu da bilmək lazımdır ki, orta hesabla 5 kq qoyun südündən 1 kq keyfiyyətli pendir almaq olur. Yağlı qoyun (motal) pendiri isə insanlar üçün əvəz edilməz qida məhsuludur. Bir laktasiya, yəni sağım dövründə Mil-Qarabağ qoyunları 50-60 kq süd verirlər ki, bu da təminən 10-12 kq qoyun pendiri deməkdir (6).

Nəticə. Yeni yaradılmış “Mil-Qarabağ” qoyun cinsinin bəzi ən mühüm bioloji- təsərrüfat və damazlıq xüsusiyyətlərini ümumiləşdirməklə aşağıdakı nəticəyə gəlmək olar:

-“Mil-Qarabağ” qoyun cinsinin yerli ekstremal iqlim şəraitində il boyu aran-dağ (qışlaq-yaylaq) örüş otlaq sahələrindən səmərəli istifadə et-

məklə sabit və yüksək məhsul verməsi müşahidə olunur;

-Hesabat ilində sürülərdə arzu edilən qoyunların xüsusi çəkisi xeyli artmışdır;

-“Mil-Qarabağ” cinsli qoyunların bütün yaş qruplarında damazlıq kimi satılması, yüksək bala və süd vermə göstəriciləri xeyli artmışdır;

Təkliflər. “Mil-Qarabağ” cinsli qoyunların damazlıq və məhsuldarlıq keyfiyyətlərini yüksəltmək məqsədilə aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsi məsləhət görülür:

-Özəl damazlıq qoyunçuluq fermalarında sürülərin təmiri, eləcə də damazlıq kimi satılması məqsədilə yüksək məhsuldar elita və I-sınıf qoyunların yetişdirilməsinə daima diqqət artırılmalı;

-Yüksək yemləmə, bəsləmə və saxlama şəraiti yaradılmaqla cinsin potensial imkanlarından səmərəli istifadə edilsin;

-Qabaqcıl imkanlı özəl qoyunçuluq fermalarında qoyunların damazlıq kimi yetişdirilməsi təşkil edilsin.

Təcrübə təsərrüfatlarında baytar-profilaktiki və sanitariya tədbirlər epizotik plan əsasında aparılmalı. Payız, qış və yaz döl kompaniyaları Zoobaytar qaydalarına uyğun həyata keçirilsin, doğulan quzuların uçota alınaraq sağlam bəslənməsi və saxlanması düzgün təşkil edilsin.

-Özəl damazlıq qoyunçuluq fermalarına qayğı və yardım göstərilsin;

-Cinsin potensial imkanlarını üzə çıxarmaq üçün yüksək yemləmə, bəsləmə və saxlama şəraiti yaradılsın.

Bu məqsədlə də nümunəvi damazlıq qoyun sürülərinin yaradılması və yetişdirilməsi təşkil edilsin.

ƏDƏBİYYAT

1.M.F.İvanov- Qoyunçuluq 1947. Səh. 405. 2.T.H.Sadiqov – Mil-Qarabağ bölgəsində Mil-Qarabağ qoyun cinsinin yaradılması haqqında. Az.Aqrar Elm Jurnalı 3/2012. Səh. 122. 3. T.H.Sadiqov Mil-Qarabağ qoyun cinsi. Az. Aqrar Elm Jurnalı 4/2013. Səh. 172. 4. T.H.Sadiqov – Mil-Qarabağ qoyun cinsi. Az. Aqrar Jurnalı 2/2014. Səh. 155. 5.T.H.Sadiqov – Mil-Qarabağ cinsli qoyunların məhsuldarlıq göstəriciləri. Az. Aqrar Elm Jurnalı 5/2016. Səh.123. 6.T.H.Sadiqov –Mil-Qarabağ cinsli qoyunların bonitirovkası, yun və diri çəki məhsuldarlığı. Az. Aqrar Elm Jurnalı 1/2019. Səh. 67.

Продажа Милл-Карабахской породы овец в Милл-Карабахском регионе в качестве племенной породы, а также получения приплода и молочное продуктивность.

Т.Г.Садыгов

Статья посвящена продаже племенной жирнохвостых, полугрубо-шерстяных Миль-Карабахской породы овец сельхозпредприятиям, а также их воспроизведение, молочной продуктивности, и получению приплода. Миль-Карабахское порода овец быстро привыкают к местному климату Миль-Карабахского региона, и выращивается в мясных, шерстяных и молочных целях.

Ключевые слова: продажа племенная овец, приплод и молочной урожайности.

The sale of Mil- Karabakh sheep breed as pedigree breed in Mil-Karabakh region, its melss producing, and milk productivity.

T.H. Sadiqov

The article is devoted to the sale of oily-tailed, semi-coarse-woolen Mil-Karabakh sheep breed to farms as a pedigree breed, as well as to their reproduction and milk productivity. Mil-Karabakh sheep breed is capable to adap to the highly productive local climatic conditions of Mil-Karabakh region and is grown for meat, woolen, and dairy purposes.

Key words: the sale of sheep as pedigree breeding, melss producing, and milk productivity.